

МАКРОЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ ГЛОБАЛЬНИХ ІНДЕКСІВ РЕЙТИНГОВОЇ ОЦІНКИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

У статті розглянуті технічні та економічні показники конкурентоспроможності національної економіки, фактори її визначення в умовах глобалізації світових ринків. Визначено складові індексів економічної свободи, рівня глобалізації та розвитку інформаційних технологій, проаналізована динаміка рівня глобальної конкурентоспроможності національної економіки та конкурентоспроможності для ведення бізнесу.

The article deals with the technical and economic performance of national economy competitiveness, the factors determining its globalization of world markets. The composition indexes of economic freedom, level of globalization and information technology, The dynamics of the level of global competitiveness of national economy and competitiveness for business.

Ключові слова: конкурентоспроможність, індекс людського розвитку, індекс економічної свободи, індекс глобальної конкурентоспроможності, рейтинг конкурентоспроможності, рівень корупції.

Постановка проблеми. Світові глобалізаційні процеси впливають на розвиток національної економіки та обумовлюють необхідність визначення можливостей інтеграції країни в міжнародне економічне простір. Використання міжнародних індикаторів виступає потужним інструментом представлення країни у конкурентному середовищі. Конкурентоспроможність держави виражається в підвищенні ролі та авторитету країни на міжнародній арені, здатності держави вирішувати насущні проблеми в суспільстві, підвищенні якості товарів і послуг. Вирішення проблеми досягнення конкурентоспроможності економіки, галузі та підприємства безпосередньо пов'язано з виявленням визначаючих чинників, що може охопити різні сфери можливого регулювання цими процесами та інструменти управління міжнародною конкурентоспроможністю.

Аналіз останніх досліджень економістів. У зв'язку з великим інтересом до цієї проблеми, у вітчизняній і зарубіжній літературі визначилися різноманітні підходи до аналізу чинників конкурентоспроможності та їх класифікації. Значний внесок у теоретичні і практичні розробки з проблем конкурентоспроможності і її чинників зробили зарубіжні вчені М. Портер, П. Друкер, Ф. Саймон, Р. Лукас, Р. Фатхутдінов, П. Ромер, Дж. Стігліц та ін. Світова економічна наука досліджує ці проблеми в умовах розвинутої ринкової економіки. В Україні тільки формуються умови для міжнародної конкурентоспроможності. Теоретико-методологічні визначення показників та факторів конкурентоспроможності, напрямків і програм розвитку національної економіки в умовах глобалізації знайшли своє відображення в працях багатьох українських економістів. Серед них слід відзначити роботи Б. Губського, Д. Лук'яненка, С. Соколенка, Ю. Козака, Ю. Макогона, В. Осипова, О. Сидоренко, Ю. Полуєва та ін. Водночас чимало аспектів проблеми становлення конкурентоспроможної національної економіки залишаються недостатньо розкритими та обгрунтованими.

Виклад основного матеріалу дослідження. Конкурентоспроможність країни визначається, як здатність в умовах вільної конкуренції виробляти товари та послуги, що задовольняють потреби світового ринку, реалізація яких збільшує добробут суспільства, а вітчизняні товаровиробники можуть постійно розвивати свої конкурентні переваги та займати стійкі позиції на світовому ринку, завдяки потужному економічному потенціалу країни. Конкурентоспроможність як економічна категорія характеризує стан суспільних відносин щодо забезпечення умов стабільного підвищення ефективності національного виробництва, адаптованого до змін світової кон'юнктури та внутрішнього попиту на основі розкриття національних конкурентних переваг та досягнення кращих параметрів соціально-економічного розвитку країни [1]. Конкурентоспроможної слід вважати таку національну економіку, яка забезпечує у своєму розвитку стійке зростання життя населення країни на основі постійного підвищення продуктивності праці; досягнення і утримання національними підприємствами таких позицій на світових ринках, при яких товари і послуги успішно реалізуються, ефективне використання фінансових коштів, накопичуваних на міжнародних інвестиційних ринках; інноваційну спрямованість на сучасні інформаційні бази; соціально-економічний прогрес та ефективність антикризових регулювання. До основних чинників конкурентоспроможності національної економіки відносять ефективну координацію діяльності та співпрацю між транснаціональними компаніями, орієнтацію національної політики на консолідацію суб'єктів економічних відносин та підтримку виходу національних корпорацій на світовий економічний простір, дотримання урядом критичної межі диференціації прибутковості суб'єктів національної економіки при використанні ефективної антимонопольної політики, запобігання загрозам виникнення міжнародних економічних конфліктів, поширення політики сприяння розвитку "людського капіталу", впровадження моделі інноваційно-орієнтованої економіки. Від того наскільки ефективно взаємодіють механізми внутрішньої та зовнішньої конкуренції залежить рівень міжнародної конкурентоспроможності економіки.

Конкурентоспроможність виступає як важіль і засіб конкуренції і є з одного боку категорією суспільного розвитку, що проявляється в суперництві між суб'єктами господарювання з метою досягнення визначених цілей, а з іншого – техніко-економічною категорією, яка оцінюється технічними та економічними

показниками, факторами та умовами. До технічних відносять – якість продукції, в тому числі надійність, екологічність, дизайн, безпеку, умови передпродажного і після продажного обслуговування тощо. До економічних – рейтинг (престижність) продукції у внутрішній та зовнішній конкуренції на основі добросовісної інформації та реклами, патентна чистота, попит, витрати виробництва, рентабельність, ціна, лізинг, ефективність використання основного капіталу, умови платежів і поставок, ефективність інноваційно-інвестиційних процесів, фактори вибору ринку і технології маркетингового просування продукції на ринок, вартість експорту, рівень митних тарифів, прибуток та ін.

Для оцінки конкурентоспроможності національної економіки застосовують якісні та кількісні методи аналізу, при чому кількісні базуються на використанні математичних та статистичних методів аналізу, що доповнюються якісною характеристикою факторів та механізмів зростання конкурентних переваг нагромадження потенціалу конкурентоспроможності.

Останнім часом з'являється все більше інформації про ранжирування країн світу на основі індексів, які оцінюють конкурентоспроможність національних економік у системі світового господарства, бізнес-клімат, рівень економічної свободи, якість і ефективність державного управління, ступінь глобалізації економіки, рівень розвитку людського потенціалу, потенціал зовнішніх запозичень, рівень корумпованості суспільства та ін. Для оцінки рівня конкурентоспроможності країни використовують світові індекси розроблені Інститутом стратегій і конкурентоспроможності при Гарвардському університеті (США), Всесвітнім економічним форумом (WEF) у Давосі (Швейцарія) і Міжнародним інститутом розвитку менеджменту (IMD) (Лозанна, Швейцарія). У Гарвардському університеті вивчається конкурентоспроможність з точки зору корпоративного розвитку, а два швейцарські центри переводять дослідження в більш широкий масштаб – розраховуючи рейтинги конкурентоспроможності країн і регіонів. Кожен центр використовує свою методологію дослідження та критерії оцінки конкурентоспроможності.

Традиційно WEF готує два щорічні рейтинги: перший заснований на базі індексу конкурентоспроможності для зростання (Growth Competitiveness Index, GCI), запропонованого Дж. Саше, другий на базі індексу конкурентоспроможності для бізнесу (Business competitiveness Index, BCI), визначеного М.Портером. Обидва індекси формуються на основі результатів спеціального опитування керівників, яке щорічно проводиться WEF, а також на основі статистичних даних. Індекс конкурентоспроможності для зростання використовується для оцінки можливостей економіки в досягненні стабільного економічного розвитку в середньостроковій і довгостроковій перспективі. Фактори, що формують індекс об'єднуються в три групи: якість макроекономічного середовища, ефективність громадських інститутів і технологічний рівень. Індекс конкурентоспроможності для бізнесу оцінює макроекономічні чинники, що визначають поточний рівень продуктивності національної економіки. Для формування даного індексу використовується кілька десятків факторів, одна частина яких оцінює якість стратегій і ефективність діяльності компаній, друга частина використовується для оцінки якості національного бізнес клімату.

Основним засобом узагальненої оцінки конкурентоспроможності країн є індекс глобальної конкурентоспроможності (GCI), запропонований у 2004 р. для Всесвітнього економічного форуму професором Колумбійського університету Ксав'є Сала-і-Мартина (Xavier Sala-i-Martin, Columbia University). Як запевняють представники WEF, GCI постійно вдосконалюється на підставі тестування та консультацій з провідними експертами. GCI розраховується за 12 основними критеріями, які детально характеризують конкурентоспроможність країн світу, що знаходяться на різних рівнях економічного розвитку: “Якість інститутів”, “Інфраструктура”, “Макроекономічна стабільність”, “Здоров'я та початкова освіта”, “Вища освіта і професійна підготовка”, “Ефективність ринку товарів і послуг”, “Ефективність ринку праці”, “Розвиненість фінансового ринку”, “Технологічний рівень”, “Розмір внутрішнього ринку”, “Конкурентоспроможність компаній” і “Інноваційний потенціал” [2].

Дані методики розрахунку показників конкурентоспроможності передбачають визначення місця країни в загальному рейтингу конкурентоспроможності. Рейтинг глобальної конкурентоспроможності 2009–2010 рр. очолила Швейцарія (табл. 1). Сполучені Штати спустилися на одну позицію і займають друге місце внаслідок ослаблення фінансових ринків і зниження макроекономічної стабільності. Сінгапур, Швеція і Данія замикають першу п'ятірку країн-лідерів. Європейські країни продовжують переважати в першій десятці: в число таких країн входять Фінляндія, Німеччина і Нідерланди. Великобританія, як і раніше демонструючи високі показники конкурентоспроможності, тим не менше продовжила своє падіння в рейтингу. У порівнянні з минулим роком країна спустилася на одну позицію і перемістилася на 13-тє місце через ослаблення фінансових ринків.

Низка країн Азії мають сильні позиції в рейтингу: в першу двадцятку увійшли Японія, Гонконг, Південна Корея, Тайвань. Китайська Народна Республіка продовжує лідувати серед великих економік, що розвиваються, цього року Китай піднявся в рейтингу на одну позицію і увійшов до першої тридцятки. З числа трьох інших країн групи БРІК Бразилія і Індія також поліпшили свої показники, у той час як Росія опустилася відразу на 12 позицій – з 51 на 63 місце. Зараз країна знаходиться в таблиці рейтингу між Чорногорією та Румунією. За більшістю показників Росія опинилася в нижній частині рейтингу. За даними експертів ВЕФ, більш-менш добре у Росії йдуть справи тільки з макроекономічною стабільністю (5,2 балу за семибальною системою), охороною здоров'я і початковою освітою (5,6 бала) та обсягом ринку (5,8 бала). Найбільшими вадами Росії названі корупція, складний доступ підприємств до фінансування, низькі гарантії захисту прав власності та митне регулювання. Що стосується колишніх радянських республік, то краще за всіх у рейтингу опинилася Естонія – 35 місце. Азербайджан зайняв 51 місце, Литва – 53, Казахстан – 67, Латвія – 68. Україна за

минулий рік втратила десять місць рейтингу і опустилася на 82 місце. Грузія займає 90 місце, Вірменія – 97, Таджикистан – 122, Киргизстан – 123.

Таблиця 1

Рейтинг глобальної конкурентоспроможності 2009-2010 рр. [2]

Країна	2009–2010 рр.		2008–2009 рр.
	Рейтинг	Оцінка	Рейтинг
Швейцарія	1	5,60	2
Сполучені Штати Америки	2	5,59	1
Сінгапур	3	5,55	5
Швеція	4	5,51	4
Данія	5	5,46	3
Великобританія	13	5,19	12
Республіка Корея	19	5,00	13
Китай	29	4,74	30
Індія	49	4,30	50
Російська Федерація	63	4,15	51
Україна	82	3,95	72
Алжир	83	3,95	99
Бурунді	133	2,58	132

Падіння України в даному рейтингу пов'язане з тим, що до нього приєдналися країни, які раніше не брали участі, причому всі вони практично мають кращі показники, ніж наша держава. А також, згідно зі звітом WEF, головними проблемами для бізнесу в Україні є виплата податків і корупція. Дотримання контрактів, оскарження їх невиконання в судах або будь-яка форма участі правоохоронної системи в підтримці законності на ринках України, згідно з опитуваннями, є одними з найгірших у світі – за цим показником Україна займає п'яте місце з кінця. Перелік недоліків економіки України включає аж 92 позиції. Серед них – інфляція, торговельні бар'єри, податковий тягар, обмеження на рух капіталу, ефективність антимонопольної політики, якість автомобільних доріг, якість авіаційної інфраструктури, професіоналізм керівників вищої ланки, “відплив мізків”, темпи поширення туберкульозу та ВІЛ-інфекції, середня тривалість життя.

Найнижчий результат – у категорії “якість інституцій”. Проблемні для нашої країни аспекти – етична поведінка компаній, захист прав власності, прозорість ухвалення урядових рішень, дієвість аудиторських і бухгалтерських стандартів, незалежність судової системи, ефективність використання державного бюджету, захист прав інтелектуальної власності, довіра суспільства до політиків, тягар державного регулювання, ефективність корпоративного управління, лобізм в ухваленні державних рішень, організована злочинність. Таким чином, саме якість інституцій є головним чинником низької конкурентоспроможності України. Розвиненість інституцій є воістину тим золотом, яке не завжди блищить, але без якого, за великим рахунком, неможливо процвітання нації. Країни, де ці інститути вкоренились і ефективно працюють, мають високорозвинену економіку. А де не працюють або працюють зі збоями, економіка менш розвинена, добробут нижчий, можна навіть говорити про деяке культурному відставання [3].

Перелік конкурентних переваг економіки України, на жаль, дуже короткий і містить лише 18 пунктів: якість залізничної інфраструктури, якість початкової освіти, доступ до вищої освіти, якість математичної і природничої освіти, якість освітньої системи, практика наймання і звільнення, витрати на звільнення персоналу, відношення продуктивності праці до заробітної плати, участь жінок у трудовій діяльності, контроль за міжнародною дистрибуцією, здатність до інновацій.

Інноваційний потенціал України – порівняно сильна її сторона. Він визначається високим “прохідним” відсотком абітурієнтів, які бажають отримати вищу освіту, а також витратами компаній на проведення НДДКР. За результатами звіту WEF “Світові інформаційні технології” найкращою є позиція України за показниками залучення населення до здобуття вищої освіти (14 місце із 134), простота укладення комерційного договору – 14 та час, необхідний для укладення комерційного договору – 24, якість математичної освіти – 32, якість освітньої системи – 40. Наряду з цими були названі показники, за якими Україна відстає найбільше, серед них: негативний для ІТ ефект від системи оподаткування – 127 місце з 134 країн, захист прав власності – 123, незалежність судової системи – 119, ефективність правової системи – 116, захист прав інтелектуальної власності – 114, важливість інформаційно-комунікаційних технологій в урядовому баченні майбутнього країни – 114, ефективність органів правозастосування (МВС, прокуратура) – 113, наявність ІКТ серед пріоритетів уряду – 110, загальне податкове навантаження – 107, інтенсивність конкуренції на внутрішньому ринку – 105, вартість телефонних ліній для бізнес-абонентів – 104, застосування широкосмугового Інтернету в домогосподарствах – 100 [4]. Це больові точки, які стримують розвиток ІТ в Україні. Якщо зберегти якісну освіту і кардинально покращити регуляторне середовище, то в результаті можна досягти високих темпів інновацій та здобути високий рівень технологічної готовності. Саме це зможе стати важливим двигуном економічного зростання, необхідним для подолання нинішньої економічної кризи.

Хоча Україна й демонструє певний рівень інноваційного потенціалу, вона не має вигоди з придбання технологій за кордоном. Ліцензійні угоди також не є істотним джерелом адаптації іноземних технологій. Активне придбання і використання інформаційних технологій може допомогти Україні підвищити потенціал конкурентоспроможності. Україна ще не використовує повною мірою нових інформаційних і телекомунікаційних технологій, особливо це стосується персональних комп'ютерів і використання Інтернету. Ці інструменти забезпечують істотний потенціал для зростання продуктивності в економіці, їх використання необхідно розглядати як пріоритетні.

Рейтинг конкурентоспроможності країн складається щорічно також Міжнародним інститутом розвитку менеджменту, починаючи з 1989 року. У 2007 р. під час його складання інститут використав інформацію більш ніж півсотні всесвітньо відомих дослідних інститутів і здійснював оцінку на основі 323 критеріїв. Серед них: Economic performance – 79 критеріїв, що характеризують рівень розвитку економіки (макроекономічна ситуація, торгова політика, інвестиційна політика, політика у сфері зайнятості і цінова політика); Government efficiency – 72 критерію, що характеризують ефективність державної політики (вплив урядових рішень на фінансовий сектор, фінансову політику, розвиток інститутів, законодавство, що регулює підприємницьку діяльність); Business efficiency – 71 критерій, що характеризує ефективність бізнесу, ринку праці та менеджменту; Infrastructure – 101 критерій, що характеризує рівень інфраструктури, технологічного розвитку, науки та освіти, охорони здоров'я та охорони навколишнього середовища.

У 2007 році Міжнародний інститут розвитку менеджменту включив Україну до переліку ранжированих країн, і серед 55 держав вона посіла 46-ту позицію. При цьому Україна поступилася Чилі (26), Індії (27), Литві (31), Болгарії (41), Росії (43), Румунії (44), Філіппінам (45) [3]. За оцінками IMD, в 2009 році позиція України погіршилася як за загальним показником конкурентоспроможності, так і за його складовими показниками економічної ефективності, ефективності управління країною, ефективності бізнесу, розвитку інфраструктури (табл. 2). Україна знаходиться на 55-му місці (з 57 країн) за можливістю протистояти економічним шоків. Їй поступаються тільки Аргентина і Венесуела. Винятком є лише ефективність ведення бізнесу, за даними показником Україна в рейтингу 42.

Таблиця 2

**Рейтинг України за показником конкурентоспроможності та його складовими у 2007–2009 роки
(за методологією IMD) [5]**

Країна	Показник														
	загальний, конкурентоспроможності			економічної ефективності			ефективності управління країною			ефективності бізнесу			розвитку інфраструктури		
	2007	2008	2009	2007	2008	2009	2007	2008	2009	2007	2008	2009	2007	2008	2009
Болгарія	41	39	38	31	38	26	38	29	28	54	48	47	41	41	43
Естонія	22	23	35	9	23	48	13	10	22	24	27	41	31	26	28
Казахстан			36			44			21			34			44
Литва	31	36	31	37	28	36	26	36	25	29	41	35	30	32	29
Польща	52	44	44	41	31	39	52	49	44	52	50	50	40	37	39
Румунія	44	45	54	35	35	32	45	48	49	50	47	56	42	43	53
Росія	43	47	49	52	49	49	39	30	39	48	49	54	37	45	38
Словаччина	34	30	33	42	32	34	37	31	34	28	26	26	38	36	37
Словенія	40	32	32	24	25	21	43	43	38	43	32	39	33	29	27
Угорщина	35	38	45	38	39	33	40	47	50	41	45	52	25	27	33
Чехія	32	28	29	29	20	25	41	33	31	36	34	36	27	24	25
Україна	46	54	56	43	50	55	48	52	56	46	52	53	47	46	48

З 1995 року The Heritage Foundation спільно з журналом The Wall Street Journal складають індекс економічної свободи, який демонструє, наскільки економіка тієї чи іншої держави відповідає ліберальним принципам. Індекс оцінює країни за 10 категоріями економічної свободи такими як:

- регуляторна політика (оцінюється ступінь свободи щодо процедур, пов'язаних з відкриттям, закриттям і функціонуванням підприємства згідно з національним законодавством);
- торгова політика (ступінь свободи, пов'язана з отриманням ліцензій і дозволів на експортні та імпорتنі операції, тарифи та жорсткість регуляторних санітарних норм);
- фінансова політика (ступінь податкового тягаря);
- втручання держави (ступінь навантаження на бюджет витрат уряду, частка державного сектора і втручання держави в політику приватних підприємств);
- монетарна політика (заходи, спрямовані на підтримку цінової стабільності);
- інвестиційна політика (ступінь свободи вкладання інвестицій у такі сектори, як засоби масової інформації, енергетика, військово-промисловий комплекс, виробництво спирту тощо);
- фінансова політика (ступінь розвитку фінансової системи та органів регулювання);
- права власності (ступінь захищеності прав власності);

– поширення корупції (ступінь поширення корупції на основі даних доповіді Transparency International “Індекс сприйняття корупції”);

– політика у сфері праці (ступінь свободи наймання та звільнення співробітників компаній, а також взаємозв'язок продуктивності праці із заробітною платою).

Індекс економічної свободи вимірюється у відсотках у діапазоні від 0 до 100, де мінімальному значенню відповідає найнижча ступінь економічної свободи. Країни згруповано в п'яти категоріях: “вільні” з індексом від 80 до 100; “в основному вільні” – від 70 до 79,9; “відносно вільні” – від 60 до 69,9; “в основному невольні” – від 50 до 59,9; “депресивні” з індексом від 0 до 49,9.

У 2007 році в список була включена 161 країна світу. Середній світовий індекс становив 60,6, європейський – 67,5. Україна отримала 53,3 і була віднесена до категорії країн, які характеризуються як “в основному невольні”, посівши 125-ту позицію в рейтингу [3].

У 2010 році індекс свободи в Україні склав 46,4, що на 2,4 пункти нижче 2009 року. Україна зайняла 162 місце в рейтингу з 179 країн слідом за такими країнами, як Грузія (26), Польща (71), Болгарія (75), Казахстан (82), Молдавія (125), Росія (143). [6] Загалом, країна погіршила свої показники по 6 з 10 пунктів (табл. 3). Рівень економічної свободи найнижчий серед країн колишнього СРСР. Прогрес у сфері приватизації та залучення іноземних інвестицій був занадто слабким, а неефективне правове поле і бюрократичні бар'єри занадто ускладнювали ведення бізнесу в країні. Найбільш вільною країною у світі є економіка Гонконгу (індекс економічної свободи становить 89,7), а найбільш невольною – Північна Корея (1). Поруч з Гонконгом стоять Сінгапур (86,1), Австралія (82,6), Нова Зеландія (82,1), Ірландія (81,3), Швейцарія (81,1), Канада (80,4) [6].

Таблиця 3

Рівень економічної свободи в Україні [6]

Показник	2009 р.	2010 р.	Відхилення
Свобода підприємництва	40,5	38,7	-1,8
Свобода торгівлі	84	82,6	-1,4
Фіскальна свобода	77	77,9	+0,9
Державні витрати	39	41,1	+2,1
Монетарна свобода	68,1	61,2	-6,9
Інвестиційна свобода	30,0	20,0	-10,0
Фінансова свобода	40,0	30,0	-10,0
Право власності	30,0	30,0	-
Свобода от корупції	27,0	25,0	-2,0
Свобода праці	54,4	57,7	+3,3
Індекс економічної свободи	48,8	46,4	-2,4

Для оцінки масштабів корупції в країнах світу громадська організація Transparency International (Берлін, Німеччина) складає індекс сприйняття корупції. З 1995 року за результатами дослідження щороку складається доповідь, що містить аналітичні висновки щодо цього феномену, в тому числі рейтинги країн світу за ступенем поширення корупції. У 2009 році Україна зайняла 146-е місце у рейтингу корупції, отримавши 2,2 балу. Це найнижчий результат за всі попередні роки (у 2006 р. – країна займала 99-ту позицію з 163; в 2007 – 118-ту із 179) [7]. Такий стан справ не сприяє входженню України в європейські транснаціональні структури, практично робить неможливим закріплення українських компаній на європейському ринку, гальмує виробничу кооперацію і т.д.

Соціальна складова розвитку національної економіки орієнтується на активізацію людського капіталу, на зменшення соціальних конфліктів в суспільстві. Людський капітал, втілений у досягненнях науки, освіти, інформаційних технологіях, збільшуючи нематеріальні потоки фінансів, інформації та інтелектуальної власності, призводить до формування економіки знань та інформаційного суспільства. Фактором міжнародної конкурентоспроможності національної економіки є рівень розвитку інтелектуального капіталу. Інтеграція економіки України в ЄС є не просто економічним, а й соціально-економічним та демографічним процесом. Показником глибини входження України в Європейський соціальний простір є індекс людського розвитку (ІЛР), який визначається в рамках Програми розвитку ООН з 1990 року. Протягом останніх років Україна за даним показником займала 70 місце в світі серед 177 країн з рівнем індексу 0,777 [8]. У 2009 р. індекс людського розвитку в Україні становив 0,796 (85 місце в глобальному рейтингу серед 182 країн). Серед країн Центральної та Східної Європи найвищі результати мають Словенія (індекс 0,929 – 29 місце в рейтингу) та Чеська Республіка (індекс 0,903 – 36 місце в рейтингу). Серед країн СНД в групу з високим рейтингом індексу людського розвитку входять Білорусь (індекс 0,826, ранг 68), Російська Федерація (індекс 0,817, ранг 71) і Казахстан (індекс 0,804, ранг 82) [5].

Серед компонентів ІЛР (табл. 4) Україна найбільше відстає за рівнем життя населення. ВВП на душу населення в Україні (6914 дол. США за паритетом купівельної спроможності) в чотири-шість разів нижче аналогічних показників розвинених країн [5]. Порівнюючи рівень ВВП на душу населення в Україні та її схід-

них сусідів, можна припустити, що наші реальні показники останніх років трохи занижені і це пов'язано з неповним включенням до розрахунків елементів тіньової економіки. Причому в Росії, не кажучи вже про країни Східної Європи, вона враховується значно повніше, ніж в Україні.

Таблиця 4

Рівень людського розвитку та його складові (за результатами доповіді ПРООН 2009 р.)

Показник	Значення показника	Індекс	Ранг
Індекс людського розвитку	X	0,796	85 (зі 182 країн)
Очікувана тривалість життя при народженні	68,2	0,720	110 (зі 176 країн)
ВВП на душу населення, дол. США за ПКС	6914	0,707	94 (зі 181 країни)
Рівень письменності дорослого населення, %	99,7	0,960	6 (зі 151 країни)
Сукупний валовий показник охоплення навчання, %	90,0		32 (зі 177 країн)

Ще один проблемний аспект людського розвитку в Україні – це низький рівень реалізації можливостей людини прожити довге і здорове життя. Очікувана тривалість життя складає 68,2 року – це 110 місце серед 176 країн. Гірше цей показник у Російській Федерації (66,2 року), країнах середньої Азії та Африки [5]. Найкращі позиції в освітніх складових індексу людського розвитку України: високий рівень грамотності дорослого населення (99,7 %); сукупний коефіцієнт охоплення освітою населення становить 90,0 % (32 місце у світі) [5]. Саме завдяки освітнім складовим ранг України за ІЛР на дев'ять балів вище рангу за індексом ВВП. Разом з тим високий освітній потенціал населення не реалізується в поліпшенні стану здоров'я і тривалості життя, підвищенні продуктивності та прибутковості.

Висновки. Отже, за результатами дослідження визначено ряд макроекономічних факторів низької конкурентоспроможності та нестабільності економіки України:

1. Низькоякісний політикум та суспільні інституції, їх висока корумпованість;
2. Слабка активність держави та недостатність використання її допомоги в створенні власних транснаціональних структур;
3. Виска інфляція та кредитні ставки, неефективний розподіл та використання бюджетних коштів;
4. Слабка здатність до адаптації нових технологій;
5. Посилення небезпеки екологічної деструкції природного середовища країни та природно-ресурсної бази.

Дослідження місця України в світовій системі координат на основі міжнародних рейтингів дає можливість зробити головний висновок – необхідні радикальні реформи національної економіки та послідовна, виважена державна політика, результативність якої забезпечить зростання міжнародного статусу та рейтингів України. Для успішного здійснення болючих і непопулярних реформ в країнах з перехідною економікою, потрібно, на думку експертів Світового банку, висока ступінь так званої соціальної згуртованості суспільства (social cohesion). Рівень соціальної згуртованості визначає ту свободу політичного маневру, яка повинна бути в політичних інститутів при проведенні непопулярних структурних реформ. Вона також необхідна для подальшої демократизації суспільних інститутів. Необхідно нове прагматичне бачення стратегічного майбутнього України, в більш чіткому розумінні того, як вписатися до складу найдинамічніших і конкурентоспроможних країн ближнього і далекого зарубіжжя.

Література

1. Конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації / За ред. Я.А. Жаліла. – К.: НІДС, 2005. – 388 с.
2. Всемирный экономический форум: рейтинг глобальной конкурентоспособности 2009–2010 гг. [Електронний ресурс] // <http://gtmarket.ru/news/state/2009/09/08/2166>
3. Сидоренко О. США, Швейцарія і Данія возглавили рейтинг ВЭФ по индексу глобальной конкурентоспособности // Зеркало недели, 2007. – № 42 (671). – С. 7.
4. Всесвітній звіт з інформаційних технологій // <http://dki.org.ua/files/gitr09fullreport.pdf>
5. Соціально-економічний стан України: наслідки для народу та держави: національна доповідь / за ред. В.М. Гейця. – К.: НВЦ НБУВ, 2009. – С. 352–366.
6. Україна не Ліберія // Контракти – 2010. – № 5. – С. 3.
7. Корупція в Україні: як у Непалі // Контракти – 2010. – № 16. – С. 6.
8. Ревенко А. Украина: 70-е место в мировых координатах человеческого развития // Зеркало недели, 2004. – № 30. – С. 8.
9. Полунеев Ю. Зубожіння політикуму як чинник неконкурентоспроможності країни // Дзеркало тижня, 2005. – № 39. – С. 8.